

ATRIBÚTY VÍZIE BUDOVANIA NOVÉHO SVETA S POHĽADOM NA SOCIÁLNU OBLASŤ

HERMÍNA MAREKOVÁ

ATTRIBUTES OF THE VISION OF BUILDING A NEW WORLD WITH A VIEW TO THE SOCIAL AREA

ABSTRAKT

Žijeme v globálnom svete, a tak ekonomické, ekologické problémy, migrácia ľudstva, epidémie, hlad, klimatické zmeny a iné sa týkajú každého z nás. Pod tlakom globalizačných trendov vznikajú medzi krajinami sveta obrovské spoločenské aj ekonomické rozdiely, ktoré majú za následok neskutočné napätie. V malom je to prejav sociálneho napätia medzi skupinami osôb tej istej spoločnosti. Vo veľkom sa to prejavuje ako skryté či otvorené nepriateľstvo medzi veľkými skupinami osôb (vojny). Nárast kriminality, organizovaného zločinu a terorizmu, migrácia ľudí prinášajú ďalšie problémy teraz už aj na globálnej úrovni. Poukazujeme na atribúty tejto situácie s hľadáním odpovede na otázku: do akej miery je globalizácia príčinou alebo dôsledkom týchto globálnych javov?

Kľúčové slová: globalizačné trendy, negatíva globalizácie, pozitíva globalizácie migrácia, kriminalita, ekonomické rozdiely

ABSTRACT

We live in a global world, so economic, environmental, human migration, epidemics, hunger, climate change and more affect each of us. Under the pressure of globalization trends, huge social and economic differences are emerging between the countries of the world, which are resulting in incredible tensions. In small cases, it is a manifestation of social tension between groups of people in the same society. On a large scale, this manifests itself as a hidden or open hostility between large groups of people (wars). The rise of crime, organized crime and terrorism, and human migration are already bringing further problems at global level. We point out the attrib-

utes of this situation in search of an answer to the question: to what extent is globalization the cause or consequence of these global phenomena?

Key words: globalization trends, negatives of globalization, positives of globalization, migration, crime, economic differences

ÚVOD

Ak sme si v poslednom desaťročí pociťovali takmer stále prítomné turbulentné zmeny v spoločnosti, teraz to už platí viacnásobne. Dynamické zmeny v spoločnosti, globalizácia celého sveta vrátane Európy, sa dotýkajú nášho života a nie je možné si ich nevšimnúť ale aj to, že globalizácia priniesla aj svoje nechcené ovocie. Po pozitívnych výdobytkov globalizácie nás stále viac sa dotýkajú problémy iných spoločností - globálne ale aj lokálne. Stále viac previazané hospodárstvo prináša doteraz nevídané problémy.

Začať by sme si mohli aj so zničenou prírodou, tovarom, ktoré namiesto vypestovania na miestnej úrovni, cestuje dookola celým svetom a dostáva sa k spotrebiteľovi nezriedka až po mesiacoch. Zrazu sa nám stáva, že všetci o tom vieme, vieme, že je to negatívne ale riešenie očakávame od iných. K tomu aby sme si to mohli riešiť by bolo treba oveľa viac zanietnosti od každého, možno aj sa vzdať niektorých výdobytkov modernej doby. Vidieť názorovú rozdielnosť členov umocňujú rôzne kultúrne rozdiely. odlišné predstavy ako by sa to malo riešiť. Vyspelejšie spoločnosti, ktoré už prešli dlhým obdobím riešenia, by sa mali sa obetovať a vzdať sa svojich výdobytkov v prospech tých, ktorí zaostávajú vzadu. Moderný svet myšlienku „nikoho nenechávame pozadu“ prijíma rozpačito, lebo i tie spoločnosti veľa zaplatili za mierové žitie a relatívny pokoj. Ako sme si to mohli vidieť pri imigrácii množstva ľudí, často ide len o získavanie výdobytkov moderného sveta ale už vôbec nie o prispôsobovaní sa väčšine hostiteľskej spoločnosti, ktoré tie výdobytky už dosiahla. Preto myšlienka nikoho nenecháme pozadu niekedy znie až ako „bez práce, už upečené koláče“, Niektorí chcú aby len dávali ale podriaďiť sa už menej, ako keby sa zabúdalo, že spoločnosť má určité hranice a so starnúcou populáciou sa ukazujú problémy pri zabezpečovaní vlastných občanov, ktorí tie priaznivé výsledky dosiahli, nezriedka vzdávaním sa vlastného pohodlia a nezriedka aj životov. Téma predstavuje víziu a akčný plán na vytvorenie nových globálnych hodnôt, politik a praktík, ktoré rozvíjajú dôveru, bezpečnosť a dôveru pre všetkých ľudí a udržateľnosť planéty. Svetový deň sociálnej práce pre

rok 2022 stanovil za cieľ využiť významnou príležitosťou zapojiť všetky siete sociálnej práce a komunitu, v ktorej pracujú, aby prispievali k hodnotám a princípom, ktoré umožňujú všetkým ľuďom rešpektovať ich dôstojnosť prostredníctvom spoločnej budúcnosti. Svetový deň sociálnej práce sa oslavuje na celom svete. Téma roku 2022 bola podporovaná sociálnou prácou a teraz zahŕňa rozsiahle globálne partnerstvá zastupujúce 100 miliónov ľudí. Prezidentka IFSW Silvana Martinez povedala. Summit „Spoločné budovanie nového eko-sociálneho sveta“ spojil veľké a rôznorodé skupiny so spoločnou víziou a spoločnými východiskovými princípmi. Spoločne sme najväčšia organizácia občianskej spoločnosti zahŕňajúca svetové odbory, zdravotníctvo, sieť Faith Invest, globálne študentské organizácie, medzinárodnú sociálnu prácu, agentúry OSN, sociálne hnutia, akademické siete a mnohé ďalšie. Svetový deň sociálnej práce 2022 bude slúžiť ako platforma pre túto iniciatívu, ktorá zapojí všetky komunity, aby sa mohli vyjadriť k tomu, v akom kolektívnom svete chcú žiť. Za 200 rokov sme sa stihli len zvyšovať počet ľudí na planéte a z pôvodnej jednej miliardy je nás teraz až skoro 8 miliárd ľudí.

Globalizácia a dôsledky

Žijeme v globálnom svete, a tak ekonomické, ekologické problémy, migrácia ľudstva, epidémie, hlad, klimatické zmeny a iné sa týkajú každého z nás. Pod tlakom globalizačných trendov vznikajú medzi krajinami sveta obrovské spoločenské aj ekonomické rozdiely, ktoré majú za následok neskutočné napätie. V malom je to prejav sociálneho napätia medzi skupinami osôb tej istej spoločnosti. Vo veľkom sa to prejavuje ako skryté či otvorené nepriateľstvo medzi veľkými skupinami osôb (vojny). Nárast kriminality, organizovaného zločinu a terorizmu, migrácia ľudí prinášajú ďalšie problémy teraz už aj na globálnej úrovni. Poukazujeme na atribúty tejto situácie s hľadaním odpovede na otázku: do akej miery je globalizácia príčinou alebo dôsledkom týchto globálnych javov?

„Svet uteká a blíži sa k jeho koncu“, hovoril na bohoslužbe biskup Wulfstan v NY v roku 1014, pripomína Giddens v úvode svojej knihy (1999) pýtajúc sa, či naša doba je len kópiou predošlej doby alebo ozaj úplne odlišná aj s problémami, keďže naše problémy sa v súčasnosti netýkajú len časti planéty, ale ich dôsledky cítiť skoro úplne všade.

Žijeme v globálnom svete, ktorý je poznačený neustálymi zmenami v každej oblasti nášho života. Stráca sa kontinuita s minulosťou a podľa Giddensa (2005), môžeme aj v dnešnom meniacom sa svete nájsť kontinuitu s minulosťou (náboženské systémy), ale väčšina súčasných

inštitúcií sa mení oveľa rýchlejšie ako tomu bolo v tradičných spoločnostiach. Tieto zmeny sú mimoriadne hlboké a rýchle a ich globálny charakter spôsobuje, že sú schopné ovplyvniť budúcnosť planéty globálne – ako celku. Vytvorilo sa centrum bohatých štátov a na periférii sú skupiny chudobných, ktoré tieto problémy nie sú schopné vyriešiť.

Globalizáciou urýchlené ekonomické zmeny v spoločnostiach majú za následok podľa Durkheima (1984) diskrepanciu medzi kultúrnymi a sociálnymi cieľmi a legitímnymi inštitucionalizovanými prostriedkami, ktoré majú viesť k ich dosiahnutiu. Podľa Mertona vzniká nekontrolované sociálne správanie. Nastupujúce pocity stratenosti, bezmocnosti, bezperspektívnosti sú predovšetkým predzvesťou násilia, sociálnej a individuálnej patológie. Súvisia s obavami o stratu „MY“ pocitov. Podľa Ondrejkooviča (2000, s. 40) „sa individualizácia najčastejšie vníma z negatívnej stránky“. Na jednej strane sú naše stereotypy, rozdielne vnímanie mužov a žien, naša výchova, socializácia, a na strane druhej zmena makro-sociologických a kultúrno-sociologických paradigiem v spoločnosti, ktorá prebieha od 60-tych rokov. Paradigma sa prioritne zakladala na biologickej viazanosti, kde bolo pevne dané rolové správanie sa. V rámci skupiny boli presne určené práva a povinnosti, kde samozrejme neprichádzali do úvahy rovnocennosť alebo rovnaké možnosti. Tieto spoločenstvá mali pevné pravidlá, kde sa každý jedinec snažil o spoluprácu, kooperáciu, ale zákonite prichádzalo k utláčaniu vlastných osobných záujmov. Pri tejto výmene paradigiem sa hodnotové rebríčky, tradičné systémy kontroly, stávajú pluralitnými, jedinec sa už nemusí nutne viazať a byť členom určitej skupiny (rodiny), a to znamená nástup individuality, s vlastným hodnotovým rebríčkom, s túžbou realizovať vlastný cieľ. Toto znamenalo zmenu v hodnotovej orientácii. Tieto skutočnosti sa odzrkadlili v zmenách spoločnosti ako rapídne zníženie počtu uzavretých manželstiev, nárast počtu narodených detí mimo manželského zväzku, masívny nárast žien na trhu práce, nárast deviancií v detskom veku, kolaps systému autority v rodine, zmeny v mentalite, zmeny v uznávaných hodnotách a normách spoločnosti, a iné. V spoločnosti narastá obava zo silnejúcej individualizácie, ktorú Bauman (2000) popisuje výrazom „liquidmodernity“. Posilňujúca individualizácia sa odzrkadľuje ako emancipačný proces a zároveň ako politika identity a voľby, píše Giddens (1994). Podľa neho výsledkom narastajúcej reflexivity je znižujúca sa úcta voči tradíciám a narastá význam komunikácie. Na úrovni jednotlivca sa objavuje oveľa viac komunikačných vzťahov. Čím viac sa oslabuje tradícia, hovorí Giddens, o to viac je jednotlivec prinútený, aby z rôznych opcí sám zostavil svoje voľby, týkajúce sa jeho vlastného života. Ľudia sa stále viac uzatvárajú do svojho individuálneho (často virtuálneho) sveta a podľa Fukuyama (2005) jedným z dôsledkov rastúceho individualizmu je rast ne-

dôvery k autoritám. Podľa neho dochádza k miniaturizácii spoločností a znižuje sa okruh ľudí, s ktorými možno zosúladiť svoje túžby, potreby.

Mnoho zmien sa prejavilo aj v oblasti spoločenských hodnôt a noriem. Pre našu spoločnosť je stále viac typické odmietanie starých hodnôt, ktoré sa podľa Bohnsacka nazývajú „hodnotami prijatia“: pokora, disciplína, plnenie povinností, spoľahlivosť, otvorenosť, vernosť, presnosť, obetavosť pre dobro spoločnosti, skromnosť; vplyvom posilnenia individualizácie nastupujú nové hodnoty, „hodnoty sebarealizácie“: neviazanosť, kreativita, sebarealizácia, okamžité uspokojovanie svojich potrieb. Úspešnosť je zaručená len pre pripravených, ktorí sú schopní flexibilne reagovať na zmeny. Spoločnosti sveta sa dostávajú do stále väčšej a nielen ekonomickej závislosti. Tento proces sa nazýva globalizácia.

PROCES GLOBÁLNEJ NEROVNOSTI

Skúmať len ekonomické vplyvy tohto procesu by bolo veľmi krátkozrakou snahou. Rozdiely vo vývoji životnej úrovne medzi rozvojovými krajinami a vyspelými krajinami sa v poslednom období neskutočne prehĺbili.

Proces, ktorý viedol ku globálnej nerovnosti vysvetľuje Giddens (1993) na troch teóriách:

- Teória imperializmu a neoimperializmu hovorí, že za týmto procesom stoja také sily, ktoré spôsobili vonkajšie rozširovanie podnikania v priemysle.
- Teória závislosti hovorí o tom, že industrializované krajiny majú možnosť rozhodovať o podmienkach spolupráce so štátmi z tretieho sveta.
- Teória svetového poriadku hovorí o sieti centrálnych štátov, o štátoch na pol periférii a štátoch na periférii ako aj o štátoch vo vonkajšom predpriestore.

Samozrejme v procese globalizácie nasleduje rozširovanie transnacionálnych akciových spoločností, ktoré fungujú v dvoch a vo viacerých štátoch (Cocacola, CNN).

Iróniou je, že niektoré rozvojové krajiny v 21. storočí síce sa oslobodili od nadvlády iných (európskych) štátov, ale zase sa dostávali späť do miestnych, lokálnych násilností a vojen. Podľa Hobsa (), ľudské spoločnosti od nepamäti sa púšťali do násilných konfliktov pre 3 príčiny. Jednak pre získavanie majetkov, preventívnych obranných vojen, a pre získavanie rešpektu preto vlastne bez fungujúceho riadenia spoločnosti ľudia stále žili v strachu.

GLOBALIZÁCIA Z POHLĀDU SOCIOLOGIE

Výraz globálny (z gréčtiny) znamená celkový pohľad, výklad, rozpočet, ďalej týkajúci sa celého sveta, mávajúci celosvetový význam, dosah a pod. (Buchtelová a kol., 2008). Výraz globálne problémy je súhrnné označenie pre komplex rozporov v súčasnej vývojovej etape ľudstva. Termín bol zavedený koncom 60. rokov vo futurologii a od 70 rokov sa rozšíril v súvislosti s činnosťou Rímskeho klubu.

Podľa miesta vzniku sa dajú vymedziť základné problémy:

- a) rozpory vo vzťahoch medzi základnými ľudskými spoločnosťami (odvrátenie hrozby, odzbrojenie, ekonomický rast),
- b) rozpory vo vzťahu človek – príroda (racionálne a komplexné využívanie prírodných zdrojov, energie a materiálu, výroba potravín, likvidácia hladu, odpadu, tvorba a ochrana životného prostredia),
- c) rozpory vo vzťahu človek – spoločnosť (populačný rast, urbanizácia, problémy vzťahu veda - technika, vzdelávanie, kultúra, adaptácia človeka, likvidácia chorôb).

Z týchto problémov vyúsťujú rôzne chápania riešenia ako: ekologický pesimizmus (zastavenie rastu výroby), malthuziánske odporúčenie okamžitého obmedzenia rastu populácie – koncepcia tzv. nulového rastu. Existuje aj rad veľmi perspektívnych reformistických prístupov a odporúčaní na zmiernenie konkrétnych globálnych problémov. (Maříková a kol., s. 846.)

VYBRANÉ ATRIBÚTY GLOBÁLNYCH PROBLÉMOV

Rozvoj telekomunikačnej technológie nám umožnil uvedomiť si, že všetci sme občanmi jedného, toho istého sveta. Industrializované vyspelé spoločnosti hrajú hlavnú rolu v procese nazývanom imperializmus médií a štáty tretieho sveta sú trpiteľmi mediálneho imperializmu (Giddens, 1993). Nové spôsoby komunikácie sa dostávajú čoraz viac do nášho života, ktoré ale môžu mať negatívny dôsledok, a to útek z reality do virtuálneho sveta.

Pod tlakom globalizačných trendov vznikajú medzi krajinami sveta obrovské spoločenské aj ekonomické rozdiely, ktoré majú za následok neskutočné napätie. V malom sa to prejavuje ako sociálne napätie medzi skupinami osôb tej istej spoločnosti. Vo veľkom sa to prejavuje ako

skryté či otvorené nepriateľstvo medzi veľkými skupinami osôb (vojny). Nárast kriminality, organizovaného zločinu a terorizmu, migrácia ľudí prinášajú ďalšie problémy, teraz už aj na globálnej úrovni. Počnúc menej nebezpečným javom pri vzniku rôznych subkultúr, napr. pri rôznych hudobných formáciách (EMO, PUNK), ktorý sa prejavuje napr. ako čierne oblečenie a odmietanie konformného života a prejavuje sa vplyvom médií aj globálne.

Medzi úplne zreteľné globálne problémy ako agresia, násilie, terorizmus, agresia svetonázoru, môžeme už teraz pripočítať aj mrhanie prírodnými zdrojmi nezodpovedného „centra“ a samovražedný životný štýl bohatých krajín, ktorý spolu so znečisťovaním ovzdušia, výrobou „bordelu“ prispievajú k budúcim obrovským problémom planéty.

DOBA MRHANIA A KRATKODOBÝ POCIT ŠTASTIA - TREND & PROTITREND

Oscar Wilde viac ako sto rokov dozadu v podobe portrétu Doriana Graya napísal, že „žijeme v dobe, kedy výlučne potrebujeme nepotrebné, zbytočné veci“.

Súčasnú storočie už dostalo pár výstižných pomenovaní a popri pojme infovek najnovšie sa táto doba označuje ako doba mrhania, neuváženeho mrhania, rozhadzovania, nešetrenie s dostupnými zdrojmi. Možno už ani bežného človeka neprekvapuje, ak sme tento fakt začlenili do zoznamu globálnych problémov, a to, že rozdiely vo vývoji životnej úrovne medzi rozvojovými krajinami a vyspelými krajinami v poslednom období sa neskutočne prehĺbili a už aj bežným okom je viditeľné, že kým v „centre“ (viď. bližšie Giddens) krajinách sa mrhá so všetkým, tak na „periférii“ nemajú ani prístup k pitnej vode.

Mrháme so všetkým: vodou, energiou, potravinami, časom a robíme to všetci, niekedy z lenivosti, niekedy z nevedomosti a niekedy len preto, že si myslíme, že si to môžeme dovoliť. Táto rozšafnosť ako keby sa stala novým módnym hitom a neuvážene rozhadzujeme všetci. V zime vykurujeme ulicu, v lete polievame a umývame auto pitnou vodou, a veľká časť obyvateľstva modrej planéty nemá prístup k pitnej vode. Mrháme s vodou, teplom, jedlom, hlavne my v Európe, lebo si myslíme, však je to lacné.

Podľa údajov Rady Európy (2014) ročne v štátoch Európy skončí na smetisku viac ako 100 miliónov ton jedla a toto množstvo do roku 2020 narastie na 126 miliónov ton. Tretina zo všetkých vyrobených potravín na piatich kontinentoch, ročne 1,3 miliardy ton sa vyhodí a ešte aj rozvojové krajiny vyrábajú značný odpad.

Pre lepšie pochopenie: množstvo vyhodnených potravín v EU + USA, by nakrmilo všetkých hladujúcich na celej planéte. Popri potravinách najviac mrháme v oblasti obliekania sa a pritom si neuvedomujeme, že nás neurobí šťastnejšími ani piaty pár topánok a nakúpené šaty si oblečieme pár krát a rovnako skončia na smetisku. Proti tomuto trendu mrhania sa ako svetielko objavuje protitrend, v anglickej terminológii dostal pomenovanie „circular economy“. Ako príklad môžeme spomenúť napr. pokusy o prenájom drahých kúskov oblečenia od holandskej firmy MudJeans alebo Rent the Runway. Novým trendom je swopping (shop + swap) keď nepotrebné šaty dáme do zberne a za ne dostávame poukážku na nákup, oprava vecí namiesto vyhodnenia a iné. Možno to niekomu pripadá veľmi málo, ale musíme si uvedomiť, že každý z nás rozhoduje na určitom stupni a tak nemôžeme očakávať od druhých, aby robili to, čo nerobíme my.

V poslednom období stále počúvame, že je kríza hospodárska, finančná, ekologická, ropná, kríza s pitnou vodou, klimatická, vojnová, migračná a zrejme postupne kríza vo všetkom. Už by sme mohli namiesto poukazovania na druhých, pomenovať to, že asi najviac je kríza zdravého rozumu.

MIGRÁCIA

Počet obyvateľov našej planéty v roku 1900 bol 1,608 miliardy, v roku 1950 2,483 miliardy, v roku 2000 6,056 miliardy. Súčasný nárast nemá v histórii obdobu. Kým ročný prírastok bol v roku 1960 2 %, v súčasnosti je to 1,3 %, teda 77 miliónov ľudí. V roku 2022 bude podľa odhadov na planéte 8 miliárd ľudí, do roku 2050 sa predpokladá nárast na 9 miliárd. Počtom sa mení aj štruktúra obyvateľstva.

Kým vo vyspelých krajinách je nízka pôrodnosť, nízka úmrtnosť, znižovanie prírastkov obyvateľstva a starnutie a tým aj generačné problémy, v rozvojových krajinách popri vysokej pôrodnosti, vysokej úmrtnosti sú vysoké prírastky obyvateľstva a veľmi mladé obyvateľstvo. Tento populačný vývoj spolu s globalizáciou priniesol problémy v rozvojových krajinách: zničené životné prostredie (vyrúbanie dažďových pralesov, nedostatok pitnej vody, chudobu, nedostatok pracovných príležitostí a tým aj migráciu).

Migrácia ako taká sa v dejinách objavuje skoro v pravidelných intervaloch. Posledná väčšia migrácia bola po druhej svetovej vojne, kedy z mediteránnej oblasti prišlo do Európy veľké množstvo lacnej pracovnej sily (automobilový priemysel). V súčasnosti popri všetkých notoricky známych krízach pribudla ďalšia, tzv. migračná kríza, ktorá svojou veľkosťou môže zmeniť pomery v Európe. Migrácia je vlastne „zmena bydliska“ a tento fakt skúma demografia. Existujú rôzne príčiny, prečo dochádza k migrácii v rôznych etapách ľudstva, ale nedá sa z tých príčin

vyľúčiť ani globalizácia. V rámci toho aj fakt, že kvôli celosvetovo dostupným správam, aj v tej najodľahlejšej časti planéty vidia život a životný štýl iných, ktorý je veľmi lákavý. Napriek hrozbám globálneho mediálneho priemyslu, že táto emigrácia vyzerá hrozivo, počty hovoria niečo iné. Veľmi zaujímavé sú údaje napr.: Sírria pred rokom 2011, pred vojnou, prijala až 1,3 milióna migrantov, z toho 1 milión z Iraku, v prepočte to je 6 % obyvateľstva. Zatiaľ prišlo do Európy 450 000 migrantov, v prepočte to je menej ako 0,1 % z celkového počtu obyvateľstva Európy. Podľa odhadu OSN príde 850 000 migrantov a toto číslo bude 0,15 % (www. wfp.org. str. 15-16) Assesment on the Situation of IraqiRefugees in Syria.

Tento starý kontinent so svojou kultúrou, tradíciami, nie je v súčasnej dobe úplne pripravený na stret s rôznymi kultúrami. Obzvlášť v súčasnej dobe, v krízami máтанej Európe, prináša problémy: prehlbovanie nezamestnanosti, chudoba pôvodného obyvateľstva. Môže to vytvárať nevidané napätie, čo neskôr môže eskalovať do otvoreného konfliktu, nárastu násilia, agresivity.

AGRESIA, AGRESIVITA

Latinské slovo „agredii“ (angl. - aggression), ktoré tvorí základ slova agresia, znamená útok alebo nábeh rečníka. Základnou normou našej spoločnosti je nenásilnosť a humanita. Agresivita a násilie sú pre našu spoločnosť neželateľné javy, ktoré sme zaradili do sociálnej patológie. Podľa Ondrejčkoviča (2000) jedna z foriem násilia, mučenie, nesleduje iné ciele ako zničenie všetkého v človeku, čo súvisí s civilizáciou, kultúrou, spoločnosťou, zredukovanie človeka na jeho telesnosť a obavy o vlastnú existenciu. Násilie na človeku postihuje predovšetkým akékoľvek sociálne správanie. Podľa neho „je to označenie pre útočné správanie, ktoré obyčajne nastupuje ako reakcia na skutočné alebo iba zdanlivé ohrozenie vlastnej moci. Samotné útočné správanie však nemusí byť iba reakciou na ohrozenie vlastnej moci. Môže byť i zámerom, s cieľom poškodiť jednotlivca či skupinu, prejavuje sa evidentným spôsobom (bitie, trhanie, hryzenie a pod.) alebo skryto (napr. ohováranie, ponižovanie a pod.). Najčastejšie znamená agresia i poškodenie príslušnej normy. Má často inštrumentálny charakter, kde je sprievodným javom dosahovania cieľov, alebo afektívny charakter (emocionálna alebo hostilná agresia). Súčasťou agresie je zvyčajne aj agresivita, ktorou rozumieme najčastejšie pohotovosť alebo predispozíciu konať agresívne. Za agresiu pokladáme i tyranizovanie (šikanovanie), ktoré je zvyčajne prostriedkom demonštrácie kontroly nad niekým alebo dominancia nad inými. V literatúre sú známe tri skupiny teórií agresie: pudovo inštruktívne teórie, frustračné teórie, teórie sociálneho učenia a teórie považujúce agresiu za multikauzálny jav (Ondrejčkovič, 1998, s. 350).

Pri pokuse sumarizovať základy teórie v oblasti násilia je potrebné uvedomiť si, aké divergentné a nejednotné sú jednotlivé teórie. Pokusy o definovanie násilia podliehajú spoločenským normám. Dokonca, teórie sú vo vedeckej literatúre vo vysokej miere závislé od presvedčenia, uhlu pohľadu, záujmu konkrétneho autora. Vo svojej teórii Fromm (2001) rozdeľuje násilie na dve odlišné skupiny. *Prvý druh* násilia, ktorý nachádzame aj u zvierat, je *biologicky potrebná agresia*, Fromm ju používa na označenie reakcie na útoky a obranu proti nim (2001). Keď sa situácia ohrozenia pomíne, pomíne s ním aj agresia. Opakom toho je *malígna agresia, útočná*, ktorá je typická pre ľudský rod a je za ňou náklonnosť na ničenie. Pri zvieratách skutočne môžeme sledovať viac obrannej agresie a pritom netýrajú, nevraždia a ani neublížujú svojim druhom. Biologická, adaptívna agresivita slúži na zachovanie života. Negatívna agresivita je ľudská vlastnosť, ktorú nemôžeme vysvetľovať len vrodenými pudmi. Neslúži na zachovanie a fyziologické prežitie ľudského rodu. Je to vášeň, ktorá v niektorých kultúrach a v niektorých jedincoch môže byť dominantnou, v iných nie.

V novodobých teóriách (Ranschburg, 2003) sa agresiou nazýva každé zámerné konanie, ktorého motívom je – otvorenou alebo symbolickou formou - spôsobiť niekomu alebo niečomu škodu, krivdu, bolesť.

Agresia podľa Csepeliho (2002) je taký vzťah medzi ľuďmi alebo skupinami, v rámci ktorého činnosť jedného sa obracia proti druhému a pôsobí mu psychickú, fyzickú alebo materiálnu ujmu. Je to deštruktívne správanie, ktoré má za cieľ zničiť. Cieľom agresie je neexistencia a jeho predpokladom je existencia, odkiaľ sa dá zobrať to, čo sa dá zničiť. Zdanlivo na svete najprv musí vynikať dobro, aby to neskôr agresia mohla zničiť. Čím dokonalejšie sa uskutoční cieľ agresie, o to viac deštruuje vlastnú existenciu. Deštrukcia nakoniec skončí so sebou deštruovaním.

Z definície agresie vyplýva, že spôsobenie viditeľnej psychickej alebo fyzickej ujmy sa môže nazvať agresiou len vtedy, keď tomu vopred predchádza chcenie škody. Konat' zlo znamená, že konajúci ešte pred vykonaním sám vyhlasuje, že jeho cieľom je vykonať zlo a po vykonaní je spokojný s výsledkom cieľa. Z dejín bol typickým príkladom Richard III., ktorý vyhlásil, že sa stane grázlom a aj sa ním stal.

Zločin, svojvoľná agresia je, keď zločinec má za cieľ výlučne škodiť. Ranschburg túto agresiu nazýva agresia v hneve, kde jedinou motiváciou pre páchatel'a je, aby druhému spôsobil bolesť, neprijemnosť. Myers nazýva takúto agresiu nepriateľskou agresiou, ktorú inšpirujú druhí, (Myers, 1987).

Svojvoľná agresia v medziľudských vzťahoch vyvoláva stavy napätia, v partnerských vzťahoch narušuje spolunažívanie. Príkladom takejto agresie je provokovanie, hádky, ohováranie, škodoradosť, ironizovanie, čo vykonávateľovi často prináša radosť, ale okolo seba otrávi spoločenskú atmosféru. Skupinovými prejavmi takejto agresie je vandalizmus, lynčovanie, pogrom (z ruštiny - masová násilná akcia proti skupine osôb) (Bruchtelová, a kol., 2008), kde skupina bez výberu zničí všetko, čo jej príde do cesty – osoby, budovy, lavičky, vagóny, atď. Všetko sa snažia v spoločnosti zničiť, všetko, čo sa počíta za hodnotu.

Podľa Csepeliho (2002) pojem *svojvoľná agresia* úplne nevyjadruje celý okruh rôznych agresíí. Je ilúziou myslieť si, že agresia sa vytratí z nášho života a v našom živote ostane len dobro. Pravdou je aj to, že často dôjde k agresívnemu správaniu sa v mene dobra. V prípade instrumentálnej agresivity antisociálne konanie v rámci realizácie ideológie dobra sa javí ako pro-sociálne konanie. Typickým príkladom takéhoto konania bolo v rámci vojny v Bosne znásilnenie žien. Zabitím mužov vo vojne dôjde k fyzickej likvidácii nepriateľa. Vo vojne v Bosne podľa ideológie, museli nepriateľa likvidovať, čo u mužov dosiahli ich fyzickou likvidáciou a znásilnením žien dosiahli symbolickú likvidáciu. (Salec, 1994).

Trestné činy

S problematikou sociálnej deviácie i anómie bezprostredne súvisí významný sociálnopatologický jav, ktorým je kriminalita. Kriminalita (z lat. crimen - zločin, kriminalita – zločinnosť, Slovník cudzích slov, 1977, s. 519) je pojem, ktorým označujeme výskyt trestného správania ako sociálneho javu. Pojem kriminalita vychádza z trestného činu, ktorý je vymedzený v platnom trestnom práve, zákone. Kriminalita je teda taká forma deviantného správania, ktorá je v rozpore s normami uvedenými v trestnom zákone. O *aktívnej kriminalite* hovoríme vtedy, ak ide o úmyselné trestné činy s antisociálnym dopadom a *pasívna*, vznikajúca z nedbalosti. Rozlišujeme kriminalitu *zjavnú*, ktorá je vždy určitým spôsobom evidovaná a kriminalitu *latentnú*. Výskyt kriminality býva nazývaný nápadom trestnej činnosti. Súčasná veda o zločine ako o sociálnom jave je toho názoru, že zločin nie je geneticky daný defekt osobnosti. O tom, ktoré správanie sa bude posudzovať ako zločin, rozhoduje spoločnosť, štát (Ondrejkovič a kol., 2000).

Cieľ trestných činov sa zhoduje s cieľmi prijatými v spoločnosti a páchatelia trestných činov sa snažia dosiahnuť to isté o čo sa snaží väčšina spoločnosti. Chcú peniaze, s ktorými by mohli dosiahnuť ciele, ktoré sú v danej spoločnosti platné, s tým rozdielom, že to všetko chcú dosiahnuť nelegálnymi prostriedkami. Tento rozdiel má za následok, že dôjde k zmene životného

štýlu, náhľadu na svet. Vytvorí sa subkultúra, ktorá ospevuje agresiu, ktorá už nepotrebuje žiadne ospravedlnenie a stane sa svojvoľnou agresiou.

Sebapresadzovacia agresia

Sebapresadzovanie za „každú cenu“ za určitých okolností priam nabáda jedincov na agresívne vystupovanie pri dodržiavaní podmienok, predpisov súťaže. Vynaliezavosť, násilnosť, agresívny spôsob správania, javia sa cez prizmu orientácie na výkon ako etické. (McClelland, 1961). Predpisy tvoria víťazi, podmienky pri štarte sú nerovné a teória biologickej selekcie sa nedá používať v spoločnosti.

Násilie

Násilie (angl. – violence) podľa Ondrejoviča (1998, s. 362) „je najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu resp. postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Používa sa však i ako označenie formy intervencie do vzťahov, ktorých sféra je upravená právnou formou, alebo na ďalekosiahle priame či nepriame ovplyvňovanie ľudí. Násilie môže byť zabudované i do štruktúry samotného spoločenského systému“.

Štátne násilie

Štátne orgány často používajú násilie. V niektorých prípadoch sa to obhajuje prosociálnymi argumentmi. Denne si môžeme prečítať, kde policajné orgány používajú donucovacie prostriedky. Druhým príkladom v tejto kategórii je armáda. Ideologický kontext rozhodne, či vrah je hrdinom v mene dobra alebo stelesneným vrahom. Zaujímavé je zistenie, aké rôzne dôvody sa používali na obhajobu začatia vojnového konfliktu, prípadne pre začatie akéhokoľvek násillia napr. v mene Boha, osudu, prirodzeného práva, zodpovednosti, mieru, slobody, bezpečia, nezávislosti, pravdy, zmluvy, vôle väčšiny, práva od narodenia, krvného spojenectva, kultúry, status quo, verejnej mienky, vendety, oslobodzovania, atď.

Násilie sa najčastejšie ospravedlňuje obranou (obranou spoločnosti). V modernej spoločnosti je veľká túžba po spravodlivom svete (just World), kde v medziludských vzťahoch vládne túžba po spravodlivosti, kde nedostatky dlhodobo nemôžu prevyšovať výhody. Tento názor slúži aj na legitimovanie výkonu trestu vo väzniciach na základe súdneho rozhodnutia.

PREDSUDKY – DISKRIMINÁCIA

Výraz predsudky sú kalkom latinského praejudicium (pred-usudzovanie, antipatia). Podľa Giddensa (2006) sú to naše vopred vytvorené názory, nepružné, skostnatené hodnotenia, zaužívané predstavy o druhej osobe alebo skupine, ktoré sa nezakladajú na skúsenostiach. Väčšinou ide o prebraté, vypočuté názory, ktoré sa tvoria napriek zmenám neustále, tvrdošijne a udržiavajú sa. Kým predsudky predstavujú vytvorené názory, diskriminácia je skutočné správanie sa voči druhej osobe alebo skupine (Mareková, 2013. s.45)

DISKRIMINÁCIA

Diskriminácia je forma násilia, ktorá smeruje proti menšinám, v každom prípade znamená pre menšinu nerovné podmienky. Kolonizácia je špeciálnou formou agresie, kde agresiu obsadzovaním napr. ostrovov ospravedlňovali modernizovaním domorodého obyvateľstva.

REVOLÚCIA

Revolúcia je zásadná zmena, slúžila na zvrhnutie starého a nastolenie nového, často aj násilnými prostriedkami. Je to náhla a veľká zmena, spoločenský proces. Môže byť kultúrna, priemyselná, politická. Revolúcie v mene spoločenského pokroku uvoľňujú agresivitu v spoločnosti.

TERORIZMUS

Osobitným druhom násilia je terorizmus, ktorý vzbudzuje strach a hrôzu. Máva spravidla provokatívny charakter v ostrom rozpore s prijatými normami správania sa v spoločnosti (Ondrejko, 2000). Terorizmus je vlastne vyhrážanie sa násilím s určitým politickým cieľom. Obyčajne môžeme takto definovať agresívne správanie zo strany jedincov alebo skupiny, ktorí obyčajne nemajú formálnu politickú moc. Terorizmus v spoločnosti sa opiera o rovnaké symboly ako legitímna moc, voči ktorej bojuje. Teroristi často zdôrazňujú, že ich činy sú legitímne a často si zvolia legitímne názvy, že sú vojaci, prípadne brigáda, atď., napr. Írska republikánska armáda (Irish Republican Army – IRA, Islamský štát - IS, známy aj ako Islamský štát v Iraku a Levante - skr. ISIL, resp. Islamský štát v Iraku a Sýrii - skr. ISIS je sunnitská militantná teroristická organizácia, ktorá od roku 2014 ovláda rozsiahle časti Iraku a Sýrie, na ktorých území vyhlásila kalifát).

ZÁVER

Pre celý civilizovaný svet v súčasnej dobe bez ohľadu na odbornosť a kompetentnosť platí to isté, náš pocit konformnosti sa pomaly vytráca, aj z dôvodov, že zrazu sa už nevyznáme vo svojom svete. Najprv ospevovaná globalizácia nám priniesla namiesto celoplanetárneho blaha len celoplanetárne – globálne problémy. Dnes už nefungujú, v súčasnosti nazývané prázdne inštitúcie, napr. rodina, logicky teda vyplýva, že ak svet obývajú bytosti, ktoré to nezvládajú ani na iných úrovniach, nezvládnu ani boj individuality so spoločenskými záujmami. Pomaly už je kríza všetkého, finančná, ekonomická, potravinová, ekologická, najväčšia je ale kríza zdravého rozumu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BAUMAN, Z. *Liquid Modernity*. 2000. Cambridge, Polity Press.
- BOHNSACK, F. a S. LEBER. 1996. *Sozial-Erziehung im Sozial-Verfall*. Verlag. Beltz. 384 s. ISBN-10: 3407341016. ISBN-13: 978-3407341013.
- BUCHTELOVÁ, R. a kol. *Slovník cudzích slov*. 3. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2008. 1054 s. ISBN 978-80-10-01425-5.
- CSEPELI, Gy: 2002. *Szociálpszichológia*, Budapest. Osiris, 2002. 570 s. ISBN 963-379-563
- X.DURKHEIM, E. 1984. *Erziehung, Moral und Gesellschaft*. Frankfurt a. M. Suhrkamp, 1984.
- FROMM, E. 2001. *A rombolásanatómiája*. Budapest: Háttérkiadó, 2001. 721 s. ISBN 963-8128-94-1.
- FUKUYAMA, 2006. *Velký rozvrat*. Praha. Academia. ISBN 80-200-1438-1
- GIDDENS, A. 1993. *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 1993. 771 s. ISSN 1218-9855.
- GIDDENS, A. 1994. *Living in a Post- Traditional Society*. A. Giddens and S. Lash 1994. *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press, 56 - 109 p.
- GIDDENS, A. 1999. *Runaway world. How Globalisation is Reshaping our Lives*.
Published by arrangement with Profile Books Ltd.
- GIDDENS, A. 2006. *Sociology. Fifth Edition*. Cambridge: Polity Press.
- ONDREJKOVIČ, P. 1997. *Úvod do sociológie výchovy*. Bratislava: Veda. 1998. ISBN: 80-224-0579-5.

- HOBBS, T. 1651/ 1957. *Leviathan*. New York Oxford university Press
- IVANOVÁ, M. a M. ŠALINGOVÁ. 1998. *Slovník cudzích slov pre školu a prax*. Bratislava: SPN, 1998. 846 s. ISBN 80-901160-2-7
- MCCLELLAND, D. L. – AUSTIN, J. B. 2002. *The Achieving Society*. New York, VanNostrand Reinhold, 1961. In: Csepeli, György. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris, 2002. 570 s. ISBN 963-379-563X.
- MAREKOVÁ, H. 2013b. *Glosár pojmov rodovej rovnosti, rovnosti príležitostí a rodovo citlivej sociálnej práce pre sociálnych pracovníkov/Glossary Gender Equality, Equal Opportunities and Gender-Sensitive Social Work for Social Workers*. Trnava. Vydavateľstvo Oliva. 2013. ISBN 978-80-89332-16-8.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., a A. VODÁKOVÁ. 1996. *Velký sociologický slovník I., II.*, Praha. Vydavateľstvo: Karolínium. ISBN 80-7184-164-1 (1. zväzok).
- MEAD, G. H. 1968. *Geist, Identität und Gesellschaft*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1968 In: ONDREJKOVIČ, P. 2004. *Socializácia v sociológii výchovy*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV, 2004. 197 s. ISBN 80-224-0781-X.
- MYERS, D. G. 2002. *Socialpsychology*. 2nd ed. New York : McGraw – Hill, 1987 In: Csepeli, György. *Szociálpszichológia*, Budapest: Osiris, 2002. 570 s. ISBN 963-379-563 X.
- ONDREJKOVIČ, P. 1998. *Úvod do sociológie výchovy*. Teoretické základy sociológie výchovy a mládeže. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1998. 381 s. ISBN 80-224-0579-5.
- ONDREJKOVIČ, P. 2002. *Globalizácia a individualizácia mládeže*. Negatívne stránky. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2002. 134 s., ISBN 80-224-0689-9.
- ONDREJKOVIČ, P., Brezák, J., Lubelcová., G. a M. Vlčková. 2000. *Sociálna patológia*, Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.
- RANSCHBURG, J. 2003. *Félelem, harag, agresszió*. Budapest: NTK, 2003. 161 s. ISBN 963-19-1303-1.
- SALEC, R. 2002. *The ideology of the Mother Nation in the Yugoslav konflikt*. In Kennedy, M. (ed.): *Envisioning Eastern Europe*, Ann Arbor, University of Michigan Press. In: Csepeli, György.: 2002. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris, 2002. 570 s. ISBN 963-379-563 X.
- SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV. 2007. Bratislava.: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02054-7.
- ŠALINGOVÁ – Ivanová, M. a M. Maníková. 1990. *Z. Slovník cudzích slov*. Bratislava: SPN, 1990. ISBN 80-08-00006-6
- WULFSTAN, 1014 . In: Giddens. GIDDENS, A. 1999. *Runaway world. How Globalisation is Reshaping our Lives*. Published by arrangement with Profile Books Ltd.

KONTAKT

Doc. PhDr. Hermína Mareková, PhD.

Fakulta sociálnych štúdií – Katedra sociálnej práce

Vysoká škola Danubius

hermina.marekova@gmail.com

